
IV. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І АУДИТУ

УДК 657.45.67

ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ОБСЯГ І СТРУКТУРУ ВИТРАТ ОБІГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

О. П. Півнюк

В умовах встановлення і розвитку ринкової економіки, ускладнення організаційних форм сучасного бізнесу аналіз господарської діяльності підприємств і організацій набуває особливо важливого значення. Дані поточного обліку та звітності не можуть дати вичерпну відповідь на запитання численних користувачів ділової інформації.

Ці дані повинні бути оброблені за допомогою спеціальних прийомів, що використовуються в аналізі, щоб можна було отримати всебічну інформацію про фінансово-майновий стан підприємства, яка дозволяє керівництву приймати економічно обґрунтовані управлінські рішення [2, с. 167].

Розвиток господарських зв'язків в умовах ринку значно розширює кількість користувачів облікової і звітної інформації. Ними є не тільки робітники управління, пов'язані з підприємництвом, але й інші користувачі, які не працюють на даному підприємстві, але мають власний фінансовий інтерес. Витрати завжди були під пильною увагою вітчизняної теорії і практики.

Дослідженням витрат займалися такі відомі фахівці як С. Ф. Голов, А. В. Череп, І. Є. Давидович, М. Г. Грещак, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Л. Ю. Хлап'юнов, Г. А. Макухін.

Дослідження економічної сутності поняття «витрати» у своїх працях проводили Н. С. Ан-

дрющенко, Л. А. Власенко, А. М. Турило, Ю. Б. Кравчук, Н. М. Цурук, М. Ф. Рибченко та Р. В. Кіслань. Серед західних фахівців з цього питання слід відмітити таких: К. Друрі, Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер, Ш. Датар, К. К. Сіо, К. Р. Макконел та С. Л. Брю.

Мета статті – дослідження та узагальнення поглядів вітчизняних і зарубіжних учених щодо факторів, які визначають обсяг і структуру витрат виробництва й обігу на підприємстві.

Рівень витрат у торговельній галузі складається під впливом сукупності різних факторів. Вони діють як на підвищення, так і на зниження витрат обігу торговельних організацій і підприємств [1, с. 45].

Усі фактори прямо або опосередковано впливають на рівень і структуру витрат торгівлі через такі показники:

1. продуктивність праці торговельних робітників, від якої залежить рівень витрат живої праці на одиницю товарообігу;
2. ефективність використання матеріальних засобів, від якої залежить рівень витрат на утримання та амортизацію будівель, приміщень, машин, інвентарю і ін.;
3. ефективність використання послуг транспорту, комунального господарства та зв'язку.

На рівень груп витрат, які визначають загальний рівень витрат обігу, в свою чергу, діє

багато факторів: ефективність управління і якість планування діяльності підприємства, якість праці робітників і ефективність матеріального стимулювання попиту покупців, кількісна і якісна відповідність товарної пропозиції попиту покупців, швидкість обігу товарних запасів, розмір і структура товарообігу, рівень цін на продукцію, рівень тарифів за послуги інших галузей національного господарства, транспортні послуги і тому подібне, стан і структура основних фондів, рівень механізації процесів і фондоозброєність праці, розмір і раціональність територіального розміщення торговельних підприємств.

У певних умовах торговельної діяльності всі ці фактори діють при різному комплексному поєднанні, в різних напрямках, але з неоднаковою силою. В результаті цього в системах, організаціях і підприємствах складається неоднаковий рівень і структура витрат обігу.

Крім об'єктивних факторів, на рівень витрат обігу діють і суб'єктивні фактори, пов'язані з ефективністю управління, якістю планування, кваліфікацією робітників і т. п. У результаті дії цих факторів деякі організації і підприємства мають рівні об'єктивні умови діяльності, але різний рівень витрат обігу.

До зовнішніх факторів, що не залежать від діяльності підприємства відносяться [3, с. 67]:

- Темп інфляції в країні. Чим більший показник інфляції, тим швидше зростає сума витрат обігу з оплати праці, оплати послуг транспортних, ремонтних і інших сторонніх підприємств, а також відрахувань на соціальні заходи.

- Рівень розвитку окремих сегментів споживчого ринку. В умовах ринку продавця рівень витратоємності реалізації окремих груп товарів значно знижується, ніж в умовах ринку покупця. Це пов'язано з різницею швидкості обігу товарних запасів і рівні витрат на рекламу та на організацію обслуговування покупців.

- Зміна рівнів державних орендних ставок.

- Зміна видів і ставок податкових платежів, що входять до складу витрат обігу.

Витрати обігу є якісним показником діяльності торговельного підприємства, тому що їх

розмір і рівень формуються під впливом факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства.

До факторів зовнішнього середовища функціонування підприємства (загальноекономічні фактори) належать:

1. Стан ринків факторів виробництва. Вплив цього фактора на витрати обігу торговельного підприємства пов'язаний:

- а) з формуванням його матеріально-технічної бази, що визначає прогресивність торговельно-технологічних процесів і їх економічність;

- б) з оптимізацією структури ресурсного потенціалу торговельного підприємства, що, зрештою, визначає тенденції у змінах експлуатаційних витрат, дає можливість мобілізувати резерви скорочення непродуктивних витрат;

- в) з формуванням рівня витрат на оплату послуг сторонніх організацій і матеріальних ресурсів, що забезпечують функціонування торговельного підприємства.

2. Кон'юнктура споживчого ринку. Даний фактор визначає, з одного боку, можливості розвитку товарообороту підприємства, а, відповідно, і формування середнього рівня витрат обігу. (Так, за сприятливої кон'юнктури, збільшення обсягів реалізації рівень витрат обігу за інших рівних умов має тенденцію до зниження, а при несприятливій – призводить до зменшення обсягу товарообороту і викликає зростання витратомісткості його здійснення); з іншого боку, стан ринку споживчих товарів, збалансованість зростання рівня конкуренції викликає необхідність збільшення витрат, пов'язаних із забезпеченням необхідного рівня торговельного обслуговування покупців.

3. Стан економіки країни в цілому, стадія циклу економічного розвитку, макроекономічна збалансованість, інвестиційний клімат, рівень інфляційних очікувань.

Цей фактор визначає загальні умови функціонування як торговельних підприємств, так і його контрагентів щодо торговельно-господарської діяльності, результативність діяльності господарюючих суб'єктів ринку, їх фінансовий стан, ефективність взаємодії.

4. Механізм державного регулювання торговельно-господарської діяльності.

Цей фактор впливає на витрати обігу торговельного підприємства через механізм ціноутворення, оподаткування (обов'язкові платежі та податки у складі витрат обігу), митне регулювання, соціальні гарантії тощо. Фактори цієї групи не залежать від діяльності торговельного підприємства, але повинні враховуватися з метою мінімізації їх негативного впливу на витрати.

До факторів внутрішнього середовища функціонування торговельного підприємства, що визначають розмір і рівень його витрат, належать:

1. Обсяг товарообороту підприємства. Збільшення обсягу товарообороту підприємства є причиною зростання загального розміру витрат обігу і передбачає збільшення фінансових ресурсів, необхідних для їх фінансування.

Водночас збільшення обсягів товарообороту є найважливішим фактором зниження рівня витрат обігу. За інших рівних умов при зростанні товарообороту забезпечується зниження рівня умовно-постійних витрат підприємства, які зумовлюють і зниження рівня загальних витрат. Однак позитивний вплив цього фактора простежується тільки стосовно обсягу товарообороту, що забезпечує досягнення максимального прибутку, тобто рівності між граничними доходами та граничними витратами.

Ефект впливу зростання товарообороту на зниження рівня витрат обігу визначається складом витрат обігу, часткою постійних витрат у загальному обсязі витрат обігу.

2. Склад товарообороту. Розмір витрат на надання торговельної послуги залежить від типу покупців, яких обслуговує торговельне підприємство; населення (роздрібний продаж), підприємств, що обслуговують колективних споживачів – дитячі садки, лікарські установи абоощо (дрібний опт), підприємства для подальшого продажу чи виробничого споживання (оптовий продаж).

Реалізація товарів великими партіями при інших рівних умовах вимагає нижчих витрат на її здійснення, ніж при індивідуальному обслуговуванні покупців.

3. Асортиментна структура товарообороту. Вплив цього фактора на загальний рівень

витрат обігу торговельного підприємства пов'язаний з різницями у витратомісткості реалізації окремих груп товарів.

Зростання у складі товарообороту частки товарів з більш високим рівнем витратомісткості реалізації обумовлює зростання загального рівня витрат обігу. Тому одним із завдань управління витратами обігу є оптимізація асортименту структури обороту за критерієм мінімальної витратомісткості. Використання цього фактора обмежене структурою споживчого попиту, спеціалізацією торговельного підприємства, станом матеріально-технічної бази й іншими факторами.

4. Умови товаропостачання торговельного підприємства. Вплив цього фактора на витрати обігу пов'язаний із характером і розташуванням постачальників підприємства, обсягами закупівлі товарів, оптимізацією розміру партій поставки, раціональністю графіків завою, засобами доставки товарів, ланковістю товаропросування.

Зазначені умови товаропостачання визначають транспортні витрати торговельного підприємства, витрати, пов'язані з формуванням і зберіганням товарних запасів підприємства.

5. Стан і ефективність використання основних фондів. Розмір витрат обігу торговельного підприємства двояко залежить від стану й розвитку основних фондів підприємства. З одного боку, розвиток матеріально-технічної бази, зростання витрат обігу, що пов'язані з амортизацією основних фондів, збільшенням витрат на їх утримання і експлуатацію, виплатою орендної плати. З іншого боку, покращення якісного стану основних фондів і зростання ефективності їх використання обумовлює скорочення витрат обігу за рахунок зменшення витрат товарів у процесі транспортування, зберігання і реалізації, скорочення витрат ручної праці, збільшення пропускнуої спроможності торговельної зали, раціоналізацією торговельно-технологічних процесів, зростання інтенсивності праці тощо.

6. Стан і ефективність використання трудових ресурсів. Торгівля є трудомісткою галуззю національного господарства, що зумовлює високу питому вагу в складі витрат обігу, пов'язаних із утриманням і використанням

трудових ресурсів.

Розмір витрат обігу визначається чисельністю і складом робітників підприємства, ефективністю застосування системи матеріального стимулювання праці, ступенем механізації трудомістких процесів, рівнем використання робочого часу.

Збільшення ефективності використання трудових ресурсів забезпечує зростання продуктивності праці і, відповідно, викликає зниження рівня заробітної плати та здійснює вплив на зниження рівня низки інших витрат: відрахувань на соціальні заходи, витрат на охорону праці й техніку безпеки, знос спецодягу й інших видів витрат, пов'язаних із процесом обслуговування.

Водночас зростання продуктивності праці, сприяючи збільшенню обсягу товарообороту, спричиняє зниження рівня постійних витрат, а отже, і загального рівня витрат.

7. Структура капіталу підприємства. Використання для формування активів торговельного підприємства позикового капіталу у вигляді банківських кредитів і позик обумовлює виникнення витрат, пов'язаних зі сплатою вартості залучення позикового капіталу. Розмір відсотків за кредит, що включається до складу витрат обігу, залежить від обсягу і тривалості використання кредитних ресурсів, кон'юнктури кредитного ринку і ступеня фінансової стійкості торговельного підприємства, які визначають розмір процентів ставки по кредиту.

8. Швидкість обіговості товарів. Час товарного обігу залежить від ефективності комерційної діяльності підприємства, умов товаропостачання, організації та інтенсивності продажу товарів тощо. Управління цими процесами дає змогу оптимізувати час товарного

обігу, що, в свою чергу, дає можливість забезпечити відносно зниження товарних запасів, а отже, і витрат, пов'язаних із їх формуванням.

Між наведеними чинниками існує тісний взаємозв'язок і навіть взаємозалежність.

Так, зміна величини підприємства, виробничої програми й організації виробництва завжди зумовлюють зміни якості виробничих чинників і їх пропорцій.

При цьому слід мати на увазі, що кожна зміна рівня витрат спричиняє зворотний вплив на якість чинників виробництва.

Отже, провівши дослідження факторів, які впливають на розмір і рівень витрат обігу, можна визначити резерви зниження витрат, що є складовим елементом системи управління витратами торговельного підприємства.

До чинників, які також значною мірою впливають на формування витрат виробництва, але через свою природу пов'язані з іншими сферами діяльності підприємства належать: процеси організації збуту продукції, фінансування, кредитування і оподаткування, дослідження і розвиток.

Уся діяльність підприємства у сфері збуту, що забезпечує продаж продукції на ринку, впливає на загальний рівень витрат підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка підприємства: навч. посіб. / І. М. Бойчик, П. С. Харів, М. І. Хопчан, Ю. В. Піга. – К.: Каравела, 2001. – 124 с.
2. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства: навч. посіб. / Ю. С. Цал-Цалко. – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с.
3. Череп А. В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч. II: монографія / А. В. Череп. – Х.: ВД «Інжек», 2006. – 360 с.